

Boekbesprekingen

Onder redactie van Y. Vermylen, E. de Valck, G. Vanherle, E. Tormans: *Gerechtelijke Tandheelkunde*. 292 pag. Uitgever Kriminalistik, Postbus 311, 3760 AH Soest. 1980. Prijs f 54,60.

In het voorwoord wordt aangegeven dat het doel van dit boek is om de tandartsen en de gerechtelijke instanties te informeren over elkaars mogelijke inbreng bij de identificatie van onbekende personen. De tandartsen hebben in het algemeen een gebrek aan kennis over de indentificatie-problematiek en de juridische consequenties, terwijl de gerechtelijke instanties nauwelijks geïnformeerd zijn over de mogelijkheden, alsook de beperkingen, die de tandheelkunde te bieden heeft. Met dit doel voor ogen zijn enkele deskundigen aangezocht om hun specifieke kennis op schrift te stellen.

Hoofdstuk I geeft een overzicht van de rechterlijke macht in België en de bevoegdheden van de diverse rechtscollèges. Het verloop van de rechtspleging, inclusief het gerechtelijk onderzoek, wordt duidelijk beschreven.

Hoofdstuk II heeft als titel 'De tandarts als gerechtelijk deskundige'. De gerechtelijke instanties kunnen iedere burger die over een bijzondere bekwaamheid of kennis beschikt met een opdracht belasten.

De positie van de tandarts wordt beschreven, volgens het Belgisch burgerlijk- en strafrecht, indien hij als deskundige behulpzaam is bij een onderzoek. Helder wordt uiteengezet wat zijn rechten en plichten zijn.

In Hoofdstuk III, getiteld 'Het beschreven signalement', geeft het eerste gedeelte een omschrijving van alle onderdelen van het menselijk gelaat. Een door Bertillon ontwikkelde methode om het gelaat te beschrijven wordt uitputtend uiteengezet. Verlucht met schetsen wordt een beschrijving gegeven van het profiel van het gelaat. Daarna worden de kenmerken van het voorhoofd, wenkbrauwen, neus, lippen en kin beschreven. Ook de situering van de ogen, neus en mond ten opzichte van elkaar in het gelaat worden aangegeven. Het tweede deel van dit hoofdstuk beschrijft 'De tanden en de omringende weefsels'. De anatomie van de gebitselementen wordt globaal beschreven waarna het proces van de cariës en de tandvleesaandoeningen wordt uiteengezet. Wat betreft de codering van de gebitselementen wordt de gehele historie beschreven tot en met het two-digit system dat door de F.D.I. wordt aanbevolen. De vorm, de grootte, de stand en de kleur van de gebitselementen worden globaal besproken waarbij tevens aan de vorm en de relatie van de tandbogen aan-

dacht wordt besteed. Het hoofdstuk wordt besloten met een globale beschrijving van het tandheelkundig restauratieve werk en de structuren van de tong, het palatum en de gingiva. Het tweede deel van het hoofdstuk lijkt bedoeld om de niet-tandarts te informeren over hetgeen in de mond te zien zal zijn, maar door de globale opsomming, die tevens niet compleet is, ontstaat een chaotisch beeld waarbij de lezer te kort wordt gedaan.

Hoofdstuk IV kan worden gezien als een literatuuroverzicht van de 'ouderdomsbepaling' aan de hand van gebitselementen. De auteur heeft dit onderwerp onderverdeeld in drie perioden: de foetale periode die eindigt kort na de geboorte, de periode van kort na de geboorte tot de leeftijd van veertien jaar en de periode van veertien jaar en ouder. Voor alle drie de perioden worden de onderzoeksmethodieken beschreven waarbij vele kritische kanttekeningen worden gemaakt. Met tandontwikkelings-, doorbraakschema's en tabellen wordt de tekst verduidelijkt. Met een literatuurlijst die aansluit op de tekst wordt dit interessante hoofdstuk besloten.

Hoofdstuk V beschrijft 'De enkelvoudige identificatie', dat ingeleid wordt met enkele juridische aspecten betreffende een vermist persoon in relatie tot de nabestaanden, volgens het Belgisch recht. Naast de odontologische aspecten voor het ante- en postmortem onderzoek worden de lichamelijke en materiële bevindingen beschreven die kunnen leiden tot een positieve identificatie. Voor het noteren van de odontologische gegevens wordt een beschrijving gegeven van het formulier dat in de Scandinavische landen wordt gebruikt en dat internationaal is aanvaard.

Hoe de identificatieprocedure bij massarampen in zijn werk gaat wordt in hoofdstuk VI uiteengezet. De inzet van mankracht en materiaal wordt met kennis van zaken beschreven.

In Hoofdstuk VII worden diverse identificatiemethoden op hun bruikbaarheid met elkaar vergeleken. De auteur van dit hoofdstuk concludeert dat er geen twijfel over bestaat dat de betrouwbaarheid en nauwkeurigheid van de tandheelkundige gegevens superieur zijn ten opzichte van alle andere identificatiemethoden.

'Beetsporen' is de titel van hoofdstuk VIII. Beetsporen, achtergelaten door het menselijke gebit, zijn specifiek voor de persoon die de beet toebrengt. Een analyse van beetsporen, zowel op het menselijk lichaam als op voorwerpen, is een moeilijke procedure. De auteur van dit hoofdstuk beschrijft nauwgezet enkele analysemethoden: de zwart-wit-, kleuren- en U.V.-fotografie, de transilluminatie-fotografie,

de scanningelektronenmicroscopopnamen en afdruktechnieken voor het maken van modellen. Met een analysemethode, voor speeksel en glazuur, om de bloedgroep te bepalen wordt dit interessante hoofdstuk afgerond.

Het eerste deel van hoofdstuk IX geeft een zakelijke beschrijving van de vliegtuigramp te Tenerife in maart 1977. De gehele identificatieprocedure wordt chronologisch uiteengezet. Het tweede deel van dit hoofdstuk geeft een indringende beschrijving van de campingramp te Los Alfaquez in Spanje met aansluitend de identificatieprocedure. Ook hier geven de auteurs aan dat bij rampen met vele slachtoffers een multidisciplinaire aanpak een vereiste is om tot positieve resultaten van het onderzoek te komen. Het hoofdstuk sluit af met enkele gevallen van een individuele identificatie.

Conclusie: dit boek in de Nederlandse taal over de gerechtelijke tandheelkunde laat zich makkelijk lezen en geeft de justitiële autoriteiten en de tandartsen een inzicht in de problematiek van de identificatie.

D. Slop

J. O. Forrest: *Preventive dentistry*. Nr. 22 in de serie Dental Practitioner Handbook. 2nd edition, 128 pagina's. John Wright & Sons Ltd., 1981, prijs f 34,20.

Het is verheugend dat er een nieuwe druk is verschenen van dit op de praktijk gerichte boekje over preventieve tandheelkunde. De eerste uitgave kenmerkte zich reeds door eenvoud en afwezigheid van 'gadgets, gimmickry' en 'costly procedures', zoals de schrijver het zo treffend uitdrukt.

Veel van wat vijf jaar geleden in de eerste druk werd beschreven, is inmiddels in veel praktijken gemeengoed geworden. Ontwikkelingen op wetenschappelijk gebied en het beschikbaar komen van nieuwe materialen noodzaakten tot aanvulling en herziening. Zo werd het hoofdstuk over het kinderpatiëntje uitgebreid, waarbij nu ook de aanstaande moeder en de pasgeborene de nodige aandacht krijgen. Gezond kritisch en met goede argumenten wordt er geoordeeld over het nut van fissuurverzegeling. Dit is opmerkelijk voor een Engelstalig boek.

Een apart hoofdstuk besteedt aandacht aan het onderzoek, en de diagnose, met inbegrip van het gebruik van x-foto's. Forrest is duidelijk een man van de praktijk. Dit blijkt ook uit de aanwijzingen die hij geeft voor het verwerken van amalgaam om de randaansluiting te optimaliseren ter vermindering van plaqueretentie. Hij illustreert zijn verhaal met duidelijke foto's.

Ruime aandacht wordt er ook besteed aan de preventie van parodontale ontstekingen en diepere aandoeningen van de steunweefsels.

De verhoudingsgewijs beperkte aandacht voor suikergebruik steekt wat mager af bij de vele bladzijden over gebitsreiniging.

Al met al een prettig leesbaar boekje, dat door zijn beknoptheid, feitelijkheid en afwezigheid van wetenschappelijke franje een 'must' is voor iedere tandarts die preventie in de alledaagse praktijk wil brengen.

F. A. Toors

Prof. Dr. G. Boering en Prof. Dr. P. Egyedi: *Mondziekten en Kaakchirurgie; 1200 multiple choise toetsen (met bijbehorende antwoorden)*. 172 pag. Stafleu & Tholen B.V., Alphen aan den Rijn/Brussel 1980. Prijs f 17,50, Bfr. 285,—.

Het toetsen van kennis door middel van meer-keuze vragen dateert uit de Tweede Wereldoorlog, toen er in de Verenigde Staten behoefte bestond aan een mogelijkheid om snel, objectief (en dus rechtvaardig) en op doeltreffende wijze tot vergaande specialisatie op te leiden soldaten, te selecteren. Het systeem bleek aantoonbare voordelen te bezitten, die – na de oorlog – ook door het Bureau Afgifte Rijvaardigheidsbewijzen werden ingezien.

In de universitaire wereld had men er aanvankelijk meer moeite mee, maar de grote aantallen studenten deden – wellicht als laatsten – tenslotte ook de docenten in de Mondziekten en Kaakchirurgie door de knieën gaan.

Thans staan zij (en dat zijn de desbetreffende hoogleraren van de vijf Subfaculteiten) – althans in Nederland – voorop met deze bundel, waarin 1200 multiple choice toetsen de betekenis hebben gekregen van een *repertorium* voor de Mondziekten en Kaakchirurgie. Zo wordt het dan ook in de 'Inleiding' omschreven: het doel is primair de student oefenmateriaal te verschaffen om zijn kennis en inzicht te toetsen. Het is echter niet alleen belangrijk dat de student het meest goede antwoord weet, maar ook dat hij kan beredeneren waarom de alternatieve items minder goed of niet juist zijn, of waarop deze dan wel betrekking hebben.

Dat door onderlinge uitwisseling van vragen tussen de genoemde docenten 'een zekere eenheid in niveau van toetsen' zou zijn ontstaan (zoals ook in de 'Inleiding' wordt gesteld) moet helaas worden ontkend. Daarvoor lijdt een (te) groot aantal vragen aan tweesoortige tekortkomingen. Enerzijds is het, om kennis en inzicht te toetsen, onnodig om in de 'vraag' patiënten ten tonele te voeren, als betrof het een 'ouderwets' hoorcollege (overigens, een bepaald ziektebeeld laat zich niet alleen

humaner, maar ook leerzamer demonstreren door een (beroeps)acteur en voor de intra-orale afwijkingen is er, onder meer, Pindborg's kleurenatlas). Anderzijds worden in sommige vragen gegevens aangedragen die volkomen irrelevant zijn en men kan zich dan ook vol verbazing afvragen welke gedachtenwereld bij de samensteller(s) van dergelijke toetsen, de meest elementaire inzichten in de onderwijskunde heeft geblokkeerd.

Een van de meest ergerlijke voorbeelden van dit niveau is wel vraag 12 uit hoofdstuk II (Gingiva en parodontium): Een 45-j. wat bleek uitziende welzijnswerker heeft sedert 4 weken een gegeneraliseerde pijnloze gingivazwelling in onder- en bovenkaak. Geen pus, geen hyperemie. Veel bloed bij poetsen. U denkt aan:

- Anemie door ijzergebrek.
- Leukemie.
- Foutieve, alternatieve voeding.
- Fenytioïne misbruik.

En zo worden nog, in andere vragen: een nerveuze dame, een typiste (die naar een feestje gaat), een D-66 Statenlid (na de verkiezingen) enz., enz. ten tonele gevoerd.

Wellicht kan de samenstellers van deze bundel, naar aanleiding van deze kritiek, het beste het theoretische gedeelte van het rijexamen voor ogen worden gehouden, waarin nimmer vragen zullen voorkomen die als volgt beginnen:

'Een (brood)dronken student wil op een gestolen fiets een voorrangskruising oversteken . . .'

Kortom, voor een volgende druk verdient het aanbeveling het boekje – met handhaving van de vele ter zake doende toetsen – te ontdoen van dit soort vragen. En als dan ook nog hoofdstuk XXVII (Algemeen) wordt weggelaten (want wat heeft de zwarte kleur van een aesculaap – zoals de laatste vraag suggereert – met Mondziekten en Kaakchirurgie uitstaande?), resulteert een bruikbaar en betaalbaar hulpmiddel om zich, na het genoten onderwijs in genoemd vakgebied, voor te bereiden op het Doctoraalexamen Tandheelkunde.

B. Z. Deenik

Prof. G. E. Flögel: *Handleiding voor de vervaardiging van de volledige prothese*. Tandheelkundige Instituut der Rijksuniversiteit te Utrecht, Prothetische afdeling, 1981. Uitgave verzorgd door: Stafleu & Tholen B.V., Alphen aan den Rijn. 7e druk, 97 pag., 71 tekeningen. Serie: Tandheelkundige Scholing voor studenten in de tandheelkunde en Nascholing voor tandartsen. Prijs f 25,—

In deze serie Tandheelkundige Scholing voor studenten in de tandheelkunde en Na-

scholing voor tandartsen worden college-dictaten, handleidingen, gebruiksaanwijzingen voor practica, kortom studiemateriaal zoals in gebruik aan de Nederlandse tandheelkundige subfaculteiten uitgegeven. Op deze manier kan de student in de tandheelkunde voor een redelijk bedrag beschikken over verzorgd uitgegeven dictaten en kan de professie, voor wat betreft het geboden ontwerp, kennis nemen van de laatste stand van zaken in het onderwijs.

In deze handleiding beschrijft de auteur in 19 korte hoofdstukjes de manier waarop aan de Utrechtse Subfaculteit Tandheelkunde een volledige prothese wordt vervaardigd. De tekst wordt toegelicht met een 70-tal tekeningen. Elke beschrijving over een bepaalde (be)handeling wordt besloten met een samenvatting en een opsomming van het voor de (be)handeling benodigde instrumentarium. In deze samenvattingen wordt kort, puntsgewijs, opgesomd welke handelingen in welke volgorde moeten worden verricht.

Bij de lezer wordt kennis van de gang van zaken verondersteld want een inleiding, met een kaderstelling over hoe het gaat, in welke volgorde en waarom, evenals van welke principes wordt uitgegaan, ontbreekt. Het boekje is duidelijk een gebruiksaanwijzing, compleet met een aantal aardige tips, genomen uit het totale Utrechtse onderwijsprogramma van de volledige prothese.

De handleiding zou aan waarde winnen indien ze ook geheel toegankelijk zou zijn zonder dat de lezer over de door de auteur 'veronderstelde' voorkennis beschikt. In een volgende uitgave mag dan ook een 'Inleiding' waarin een kaderstelling wordt gegeven en de gevolgde procedure kort staps-c.q. zittingsgewijs, wordt beschreven, niet ontbreken, evenmin als een literatuurlijst met de bijbehorende verwijzingen in de tekst ter onderbouwing van het waarom van de beschreven procedures. Een register en lijst van te gebruiken materialen zouden deze handleiding tenslotte compleet kunnen maken.

Samenvattend kan worden gesteld dat de handleiding in deze vorm voornamelijk geschikt is voor het Utrechts Tandheelkundig Onderwijs.

A. C. M. van de Poel

P. Schärer, L. A. Rinn, F. R. Kopp: *Ästhetische Richtlinien für die rekonstruktive Zahnheilkunde*. 241 pag., 241 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin 1980. Prijs f 256,20.

Achter de drie schrijvers gaan nog een twaalfstal co-auteurs schuil die alleen een hoofdstuk geheel of gedeeltelijk voor hun rekening nemen. Het boek bevat daardoor vele korte hoofdstukken die gemakkelijk

even zijn door te nemen, hetgeen de leesbaarheid zeer ten goede komt.

In het eerste hoofdstuk komt het begrip kleur, speciaal met betrekking tot het tandheelkundige porselein, aan bod. De begrippen helderheid en intensiteit worden behandeld, evenals een drie-dimensionele indeling van alle bestaande kleuren. Nader wordt ingegaan op het additief versus het subtractief kleursysteem en het hoofdstuk eindigt met het begrip adaptatie, enkele gebruikelijke lichtbronnen en een aantal praktische wenken.

Vervolgens wordt wel erg veel nadruk gelegd op de imitatie tot in de kleinste details van de natuurlijke elementen waarbij wel erg strak schematisch te werk wordt gegaan waar het de beschrijving van de vorming betreft; alle gebitselementen worden stuk voor stuk besproken.

Het derde hoofdstuk gaat over de stand van het front en de zijdelingse delen in het natuurlijke gebit. Hier valt een onderzoek op dat is gedaan naar de zichtbaarheid van het onder- en bovenfront met als voornaamste conclusies: 1. bij vrouwen is twee keer zoveel bovenfront zichtbaar als bij mannen, de laatste tonen meer onderfront; 2. bij het ouder worden wordt het bovenfront steeds minder en het onderfront steeds meer zichtbaar; 3. de lengte van de bovenlip speelt een duidelijke rol. Duidelijk wordt gestreefd naar een stand van de gebitselementen die harmonieert met optische principes.

Daarna wordt ingegaan op de esthetiek in verband met de vormgeving van de interdentalen ruimten, de gingivazoom en de brugdelen, waarbij ook wordt gelet op de bolling van de klinische kronen en de vorm van de contactpunten. Ruime aandacht wordt geschonken aan de pontics en criteria ten aanzien van de vormgeving, ook wat betreft de occlusale afmetingen. Een tijd lang is de esthetiek opgeofferd aan functionele en parodontale eisen, maar nu ontstaat langzamerhand een evenwicht.

Het hoofdstuk over de esthetische problemen bij jacketkronen en metalen kronen met opgebakken porselein is zeer compact gehouden, maar wordt aangevuld door een zeer uitvoerige en recente literatuurlijst. Hetzelfde geldt voor het deel over partiële kronen, maar hier is de esthetiek – vooral in het front – nog problematischer. Een interessant technisch detail is dat het probleem van twee metaalsoorten in een brug wordt onderkend en een mogelijke oplossing wordt aangegeven. Zeer veel belang wordt gehecht aan de esthetiek van tijdelijke voorzieningen als leidraad voor het toekomstig definitief resultaat. De schrijver spreekt over een testfase tussen de set-up en de definitieve vervanging.

Er wordt een beknopt overzicht gegeven van methoden en materialen, met enkele voor- en nadelen, maar de nadruk blijft liggen op de rol als hulpmiddel voor de diagnose en het resultaat. Een apart hoofdstuk is gewijd aan de vormgeving van de metalen substructuur van bruggen met opgebakken porselein. De mechanische principes waarvan wordt uitgegaan worden behandeld en die leiden tot de criteria waaraan het metaalskelet moet voldoen, naast die als functie, vorm en esthetiek. Extra aandacht is er voor het solderen en de vorm en de plaats van de soldeerpunten; het voor en tegen van diverse varianten wordt aangegeven. Het deel over de tandtechnische aspecten in verband met de esthetiek is zeer uitgebreid en gedetailleerd. Alle fasen worden precies beschreven, onder andere aan de hand van de casuïstiek van een tweetal gevallen. Opvallend is de zeer aparte en originele literatuurlijst bij dit onderdeel!

Het boek wordt voltooid met enkele hoofdstukken waarin een aantal vergelijkingen wordt gemaakt tussen bruggen, partiële protheses en totale protheses met betrekking tot de esthetiek. Tevergeefs zal de lezer iets zoeken over occlusie of articulatie van de reconstructies, maar de eerlijkheid gebiedt te vermelden dat de titel van het boek dit dan ook niet pretendeert. Het bevat zeer veel afbeeldingen van hoge kwaliteit, zoals men van deze uitgever kan verwachten. De tekst is bijzonder zwaar doorspekt met literatuurverwijzingen waardoor het boek als leidraad kan dienen. de lezer, zoals tandarts als tandtechnicus, kan via deze literatuur naar behoefte diepgaand alle kanten op.

L. J. Pluim

I. van der Waal, W. A. M. van der Kwast: *Pathologie van de mondholte. Klinische, röntgenologische, histopathologische en therapeutische aspecten van de meest voorkomende afwijkingen in de mond.* 396 pag., 209 afb. Uitg. Bohn, Scheltema & Holkema. Utrecht/Antwerpen 1981. Prijs f 95,—.

Wie ook maar oppervlakkig kennis neemt van wat tijdschriften op het gebied van de orale pathologie maandelijks hebben te bieden, verwondert zich steeds weer over de verwarrende veelheid en verscheidenheid van afwijkingen – hetzij op zichzelf staand, hetzij als uiting van een meer algemene aandoening – die in de mondweefsels kunnen worden aangetroffen. De oudere tandarts, die zijn bevoegdheid heeft verworven in een tijd van veel geringere kennis, vraagt zich dan ook niet zonder bezorgdheid af, hoeveel van zulke afwijkingen hij in zijn professionele leven wel over het hoofd heeft gezien, eenvoudig omdat hij van het bestaan ervan niet op de hoogte

was. Hoeveel te meer echter is de naar tegenwoordige maatstaven opgeleide collega in de gelegenheid, afwijkingen te ontdekken en te voorzien, waarvan de tijdige diagnose van groot, soms zelfs van levensbelang is voor de betrokken patiënt. Eene tijdige diagnose kan juist aan de tandarts zijn voorbehouden, omdat die in de mondholte zijn dagelijkse werkterrein vindt, terwijl dit voor de medicus slechts één van de vele gebieden is, waarop hij zijn aandacht heeft te richten. Wil de tandarts echter voldoende op de hoogte blijven van wat er zich in de mondholte aan pathologische processen kan afspelen, dan vergt dat van hem een literatuurstudie, waardoor hij wellicht al spoedig door de bomen het bos niet meer ziet, zo groot is het aanbod in de verschillende internationale tijdschriften. Er bestond daarom al lang behoefte aan een boek in de Nederlandse taal, waarin op beknopte en heldere wijze de weg in dit labyrint wordt gewezen.

In deze behoefte voorziet het werk van Van der Waal en Van der Kwast voortreffelijk. In een aantrekkelijk uitgevoerd boek van handzaam formaat en verlucht met veel duidelijke, deels gekleurde, afbeeldingen, hebben de auteurs een bevattelijk overzicht van dit complexe geheel gegeven. Het omvat zestien hoofdstukken waarin de volgende onderwerpen worden behandeld: benigne, premaligne en maligne afwijkingen van het mondslijmvlies, dentogene en niet-dentogene kysten, resp. tumoren, botafwijkingen van onder- en bovenkaak, afwijkingen van de speekselklieren en van de sinus maxillaris, lymfocytulaire aandoeningen in het hoofd-halsgebied, aangeboren afwijkingen, ontwikkelingsstoornissen en syndromen in het hoofd-halsgebied en ten slotte enkele ontstekingsachtige afwijkingen en algemene aandoeningen met mogelijke manifestaties in het hoofd-halsgebied. Daarbij is er naar gestreefd klinische, röntgenologische, histopathologische en zo mogelijk therapeutische aspecten zodanig te belichten dat voldoende inzicht in de verschillende aandoeningen ontstaat. De afbeeldingen zijn daarop ook afgestemd.

Een boek over de pathologie van de mondholte is natuurlijk niet compleet zonder afzonderlijke beschouwingen over cariës, parodontopathieën, afwijkingen van de pulpa en daaruit voortvloeiende complicaties, stoornissen in de gebitsontwikkeling e.d. Waar over de meeste van deze meer zuiver tandheelkundige onderwerpen al monografieën zijn verschenen, hebben de auteurs zich hier terecht tot het strikt noodzakelijke beperkt, daarbij naar deze monografieën verwijzend. In aanmerking genomen het grote aantal te bespreken afwijkingen (alleen de inhoudsopgave ervan beslaat al meer dan 12 bladzijden) hebben de auteurs zich trouwens in al hun teksten vrij

sterke beperkingen moeten opleggen, wat hier en daar de indruk van oppervlakkigheid kan wekken. Maar dit wordt weer goedge maakt doordat zij aan elk hoofdstuk een uitgebreide literatuurlijst hebben toegevoegd: deze is weer onderverdeeld in verwijzingen naar tijdschriftartikelen, in Nederland verschenen dissertaties en leerboeken, zodat de lezer ruimschoots gelegenheid wordt geboden, zich in de hem

speciaal aansprekende onderwerpen verder te verdiepen.

Zodoende is een werk ontstaan, dat beantwoordt aan de bedoelingen van de auteurs: een boek te schrijven voor artsen, tandartsen en specialisten, wier arbeidsterreinen in aanraking brengt met aandoeningen van de mondweefsels, zoals huidartsen, keel-, neus-, oorartsen, internisten, chirurg-

gen en patholoog-anatomen, en natuurlijk niet in de laatste plaats voor tandheelkundige en medische studenten. In die opzet zijn de schrijvers naar het oordeel van referent alleszins geslaagd: hun werk betekent een aanwinst, die hij van harte in de collegiale belangstelling aanbeveelt.

J. B. Visser

Excerpta odontologica

Correspondentie deze rubriek betreffende te richten aan:

A. C. Lamers, Rijksweg 217,
6582 AA Heumen.

Sectie II Cariësonderzoek

925. Occlusal sealants: rationale and review of clinical trials.

L. W. Ripa. *Int Dent J* 30: 127, 1980.

926. Pit and fissure sealants in private practice and public health programmes: analysis of cost-effectiveness.

H. S. Horowitz. *Int Dent J* 30:117, 1980.

De omstandigheid dat fluoriden hun cariëswerende werking vooral doen gelden op gladde vlakken, terwijl de occlusale groeven, mede door hun grillige verloop bij kinderen juist het vatbaarst zijn (ongeveer 45% van de totale cariësactiviteit in het blijvende gebit) maakt dat het aanbrengen van fissuurlakken meer en meer wordt gezien als een welkome aanvulling van het arsenaal van preventieve middelen.

De auteur van het eerstgenoemde artikel bespreekt de gepubliceerde uitkomsten van een aantal onderzoeken na 1, 1½, 2, 3 en 5 jaar. Ondanks de uiteenlopende percentages betreffende de vermindering van het aantal nieuwe aantastingen in de genoemde perioden kan worden gezegd dat de fissuurlakken duidelijk preventief werken. Cariësvermindering van 70 tot 80% na 1, resp. 2 jaar en van 39% na 5 jaar (zie Horowitz c.s. Sectie II, nr. 899, juni 1978)

rechtvaardigen deze uitspraak, zeker als men bovendien bedenkt dat deze resultaten doorgaans met een eenmalige applicatie werden bereikt. Het ziet er naar uit dat het geen verschil uitmaakt of de polymerisatie van de fissuurlak door middel van ultraviolet licht dan wel met chemische middelen is bereikt.

Natuurlijk is een duurzame hechting van het materiaal van essentieel belang. Ook in dit opzicht geven de gepubliceerde waarden grote verschillen te zien. Blijkbaar wordt in het algemeen in de premolaren een betere retentie bereikt dan in de molaren, waarbij vooral de distolinguale groeven van de bovenmolaren in het nadeel zijn: deze hebben nogal eens te lijden van verlies aan sealant en dit is van belang voor de keuze van het tijdstip van applicatie (zie Sectie II, nr. 913, febr. 1980). Maar als de fissuurlak intact blijft, mag men ook verwachten dat het onderliggende glazuur vrij van cariës blijft.

Gezien de tot nu toe in het onderzoek bereikte resultaten mag worden gezegd dat deze methode een welkome bijdrage kan leveren in de cariëspreventie. Zij kan stellig ook door hulpkrachten worden uitgevoerd, maar dan wel na voldoende scholing.

Op het laatstgenoemde punt gaat de auteur van het tweede artikel nader in en wel speciaal in verband met het kostenvraagstuk. Het is begrijpelijk dat aan dit aspect in de ontwikkelingsfase van deze preventieve techniek relatief weinig aandacht is besteed: men had in eerste instantie meer oog voor de doeltreffendheid in wetenschappelijke zin dan voor de praktische toepasbaarheid en de economische implicaties. Wel was in de weinige publikaties die zich daar mee bezighielden, de neiging te be-

speuren, het kostenprobleem te overschatten.

De auteur, zelf onderzoeker op het gebied van de fissuurlakken, constateert dat in de meeste studies een methode werd gevolgd, waarbij de (postcaniene) elementen aan één zijde van een fissuurlak werden voorzien, terwijl de contralaterale als controle dienden. Daarbij moet men voor ogen houden dat van de verzegelde pits en fissuren zonder behandeling maar een deel door cariës zou zijn aangetast: in zekere zin betekent dit verspilde moeite en kosten. In een wetenschappelijk onderzoek is aan een standaardmethode echter niet te tornen, maar in de praktijk ligt dat anders. Immers de practicus weet de cariësvatbaarheid van zijn patiënten individueel te schatten en hij kan aldus selectiever te werk gaan (of het overslaan van enkele niet vatbaar geachte elementen in het geheel van de procedure een noemenswaardig verschil uitmaakt, waagt ref. te betwijfelen).

Behalve van de vaardigheid van de operateur zijn de kosten afhankelijk van de bestede tijd. Deze is nogal variabel in verband met de gevolgde methode (polymerisatie al dan niet door ultraviolet licht b.v.). Ook de leeftijd van de patiënt is van invloed, voornamelijk met betrekking tot de mogelijkheid tot drooglegging van het werkterrein: deze factor is zeer belangrijk. Bagramian (1978), deel uitmakend van een werkgroep van de Universiteit van Michigan, die dit probleem in het bijzonder bestudeerde, betoogt dat de toepassing van fissuurlakken vooral efficiënt is a. in combinatie met een goede mondhygiëne en plaatselijke applicatie van fluoriden; b. wanneer de applicatie op postcaniene elementen pas geschiedt als deze ver genoeg zijn doorgebroken om de vereiste drooglegging mogelijk te maken.